

TOESPRAAK EKKLESIA AMSTERDAM zondag 3 februari 2019

Mens waartoe

Bart-Jan van Gaart

Als kind van een jaar of tien, woonde ik aan de rand van een bos. Als het even lukte, gapte ik wat spijkers en gereedschap uit de werkplaats van mijn vader en ging ik, samen met mijn vrienden, een hut bouwen in het bos. Van her en der verzamelden we planken en spijkerden er lustig op los totdat er een boomhut, een ondergrondse hut, of welke mogelijke hut gerealiseerd was. Was de hut eenmaal af, dan gingen we erin zitten. Daar was eigenlijk niks aan en er kwam altijd rottigheid van. We gingen stiekem roken of vuurtje stoken. Dat laatste bleek in de ondergrondse hut een minder goed idee.

En dan opeens waren we de hut zat en werd deze in een ontembare vernielzucht uit elkaar getrokken tot er niets meer over was. Misschien was het plezier van dat slopen misschien nog wel groter dan die van het bouwen. Het ging in ieder geval een stuk sneller.

Wat is het in ons mensen dat we een voortdurende drang hebben om te bouwen, maar dat onze destructieve verlangens minstens zo groot zijn. Als we boos zijn, heel erg boos, kan het enorm opluchten om iets kapot te maken. Maar kijk naar oude foto's van Amsterdam of elke willekeurige plaats en je ontdekt dat er veel is gesloopt, niet zelden om er iets nieuws van veel minder schoonheid voor in de plaats te zetten. De werkelijkheid bevalt ons niet meer en moet vernietigd en herschapen worden.

In het zojuist gelezen verhaal heeft God het ook een beetje gehad met zijn schepping. Het is niet geworden wat hij zich ervan voorgesteld had en hij heeft spijt van zijn project. God besluit om de mensheid te vernietigen tezamen met alles wat de mens in leven houdt. Streep erdoor, punt erachter, over en uit. "Dit is niet wat ik wilde, wat ik mij had voorgesteld, weg ermee!"

Met dit verhaal in ons achterhoofd wil ik met u spreken over de paradox van deze tijd. Volgens diverse wetenschappers zal de generatie die nu geboren wordt, gemakkelijk honderd, misschien zelfs honderdvijftig kunnen worden. De medische wetenschap ontwikkelt zich razendsnel en behandeling van allerlei ziekten die nu dodelijk zijn of kunnen zijn, ligt binnen handbereik. Met het manipuleren van ons DNA kunnen defecten voorkomen of gerepareerd worden. Een vertragende celdeling kan voorkomen worden waardoor ook het verouderingsproces vertraagd kan worden. Onze zelfhandhaving kent geen grenzen.

Tegelijkertijd lijken wij ons uiterste best te doen om de planeet waarop wij leven, volledig uit te wonen. We spreken schande van het kappen van de Amazone en de oerwouden in Azië, maar rijden vrolijk rond in onze auto, vliegen naar onze vakantiebestemming, eten te veel vlees en nestelen ons 's winters bij onze houtkachel of open haard. Op mooie maar net iets te koude lenteavonden steken we de terrasverwarmer aan. Zie dit niet als een verwijt want ik maak mij zelf aan alle genoemde feiten schuldig, terwijl velen van u wellicht erg hun best doen om hun CO2 voetafdruk zoveel mogelijk te minimaliseren. Persoonlijk voel ik gene over mijn toch roekeloos gedrag en ik hoor dit ook van anderen. Intussen zijn we wel heel erg bezorgd over klimaat en zeespiegelstijging. Die zeespiegelstijging schijnt intussen nog sneller te gaan dan iemand tevoren dacht, maar iedere poging om nationaal en internationaal tot harde klimaatdoelen te komen, worden getorpedeerd door bijvoorbeeld de olielobby, de klimaatsceptici en de professionele vervuilers die er absoluut niet op zitten te wachten om hun aandeelhouders te melden dat de winst besteed wordt aan schonere productiemethoden in plaats van een dividenduitkering. We hebben in deze tijd God niet meer nodig om onszelf en onze leefomgeving om zeep te helpen. Stelt u zich eens voor dat we inderdaad 150 kunnen worden. Dan zal de wereldbevolking met een derde toenemen. De VN heeft een toename van de wereldbevolking voorspeld van 7 miljard nu naar 11 miljard in 2100. Waar wonen al die mensen, waar leven ze van?

Is er nog hoop? Er zijn allerlei hoopvolle initiatieven. Er wordt voortdurend gepraat over klimaat, over CO2-reductie, over nieuwe klimaatneutrale energiebronnen en zo'n actie van een paar scholieren die een menigte die niemand tellen kan op de been brengt, is hartverwarmend. Het gedeelte van de mensheid dat beneden de absolute armoedegrens leeft, schijnt nog nooit zo klein

geweest te zijn en we zijn op dit moment in staat om genoeg voedsel te produceren om ieder mens op deze wereld van voldoende voedsel te voorzien. We moeten het alleen een beetje beter verdelen. Er zijn er die ervan overtuigd zijn dat het allemaal wel goed zal komen, maar dat het nog verder mis moet gaan voordat de oplossingen uit laden en breinen worden getrokken. We kunnen ons ook geen ramp voorstellen. Wie kan nou bedenken dat er hier over 50 jaar een laag water staat. Dat de warme golfstroom door opwarming van de oceaan ophoudt met stromen en we hier bevriezen. Dat Afrika een grote woestijn is en al die mensen Noordwaarts trekken op zoek naar een bestaan. We kunnen ons niet eens voorstellen dat we een paar dagen geen licht of water zouden hebben, laat staan dat ons mobieltje ermee ophoudt. Het feest gaat door, er wordt nog steeds gedanst, maar we dansen op een vulkaan. En waar is God intussen? God is dood zeiden Nietzsche en het postmodernisme en dus doet God niets.

Er zijn denkers, theologen en filosofen, die een perspectief schetsen dat de rampen die in het verschiet liggen wellicht onvermijdelijk zijn, maar ook nieuwe kansen bieden. Hun analyse van de werkelijkheid is dat wij de leegte, de vervreemding die ieder mens ervaart, gevuld wordt met afgoden of beter gezegd geluksproducten. Wij bevrijden ons van de leegte door een geluksproduct aan te schaffen, dat we de status van een god geven. Een god-product dat ons zo veel belooft en zo weinig geeft; het god-product dat ons aangeraden wordt te kopen en in het centrum van ons leven te plaatsen. Hoe herkenbaar is dat! Je zou met recht kunnen stellen dat wij ons onbehagen, onze angsten, onze drang tot zelfhandhaving, voortdurend stillen met god-producten. Zaken die eigenlijk helemaal niet tot de essentie van ons leven behoren, maar waar we zo verslaafd aan zijn geraakt dat we ze niet kunnen opgeven. Ik hoef die zaken niet te noemen, u kunt zich er zelf wel een voorstelling van maken. Het denken van deze groep theologen en filosofen wordt radicale theologie genoemd. Een enigszins misleidende term. Belangrijke vertegenwoordigers zijn John Caputo, Slavoj Žižek en Peter Rollins. Deze laatste schrijft: "Het is de valse god die ons ervan weerhoudt dat wij het apocalyptische begrip van God ontdekken". Dat behoeft uitleg en daarom moeten we even terug naar die leegte en vervreemding die wij geneigd zijn te vullen met geluksproducten. Dat hoeven uiteraard geen concrete producten te zijn. Ook godsdiensten propageren meestal een God die gelukkig maakt en verkopen God zo als geluksproduct. Rollins betoogt daarentegen dat aanvaarding van leegte en vervreemding, van niet weten, juist een kern is van christen-zijn. Bevrijding van de verslaving wordt mogelijk wanneer het 'niets' als grond van het bestaan wordt erkend in plaats van ontvlucht. In die diepte is God te benaderen. Gods werkelijkheid kan worden ontmoet door een diepe en toegewijde liefde voor de wereld zelf (vrij naar Rollins).

Wat betekent dit voor onze problematiek van zelfhandhaving, en de vernietiging van onze leefomgeving? Het aanvaarden van leegte en vervreemding, het in de ogen kijken van de angst voor dit beest, zou wel eens een veel betere manier kunnen zijn om dat beest te temmen dan onze angst te bestrijden met geluksproducten. Het ontmaskeren van die geluksproducten op zichzelf trekt de angst uit onze angst maar ook uit onze drang tot zelfhandhaving. Zo kan een evolutie tot stand komen die leidt tot genezing van deze aarde en onze leefomgeving. Maar wat als de patiënt al te ziek is om nog te kunnen genezen? Ook dan zal, zij het minder zachtzinnig, een nieuwe horizon ontstaan waarachter ruimte is voor een nieuwe hemel en een nieuwe aarde. Of beter gezegd: de hemel op aarde. Want toekomst gaat van boven naar beneden, niet van beneden naar boven. We gaan niet naar een hemel, maar realiseren de hemel op aarde. En zo gaan we van het eerste boek van de Bijbel, naar het laatste. Luister naar wat Johannes over die hemel op aarde te zeggen heeft.